

SURXONDARYO VILOYATI TABIIY RESURS SALOHIYATIDAN FOYDALANISH ORQALI IQTISODIY GEOGRAFIK O'RININI YANADA YAXSHILASHDAGI MUAMMOLAR.

Allanov Qilich Allaqulovich - Termez Davlat Universitetining Geografiya kafedrası o'qituvchisi, Termiz, O'zbekiston.

Choriyev Abdurashid Qodirovich - Termez Davlat Universitetining Geografiya kafedrası o'qituvchisi, Termiz, O'zbekiston.

ANNOTATSIYA: Surxandaryo viloyati o'zining geografik o'rni va tabiiy resurslari tufayli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydi. Viloyat neft, gaz, toshko'mir, polimetall ruda va kimyoviy tuzlar bilan boy bo'lib, bu resurslar uning iqtisodiy o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda ushbu tabiiy resurslardan foydalanish, yangi neft, gaz va toshko'mir konlarini rivojlantirish orqali viloyatning iqtisodiy-geografik ahamiyatini yaxshilashdagi rolini ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, kimyo sanoati va qurilish materiallari sanoatini rivojlantirish imkoniyatlari mavjud bo'lib, bu viloyatning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot, Surxandaryo viloyatida resurslarni yanada samarali foydalanish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi.

KALIT SO'ZLAR: Surxandaryo viloyati, Tabiiy resurslar, Neft va gaz, Toshko'mir, Polimetall ruda, Iqtisodiy-geografik ta'sir, Kimyoviy o'g'itlar, Sanoat rivojlanishi, Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.

АННОТАЦИЯ: Сурхандарьинская область играет важную роль в социально-экономическом развитии благодаря своему географическому положению и природным ресурсам. Регион богат нефтью, газом, углем, полиметаллическими рудами и химическими солями, что значительно влияет на его экономический рост. В исследовании рассматривается, как использование этих природных ресурсов, включая разработку новых нефтяных, газовых и угольных месторождений, способствует улучшению

экономико-географического положения региона. Кроме того, существуют значительные возможности для развития химической и строительной промышленности, что будет играть важную роль в обеспечении социально-экономической стабильности региона. Это исследование подчеркивает важность улучшения использования этих ресурсов для стимулирования устойчивого роста в Сурхандарье.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Сурхандарьинская область, Природные ресурсы, Нефть и газ, Уголь, Полиметаллические руды, Экономико-географическое влияние, Химические удобрения, Промышленное развитие, Социально-экономическое развитие.

PROBLEMS OF IMPROVING THE ECONOMIC AND GEOGRAPHICAL POSITION OF SURKHANDARYA REGION THROUGH THE USE OF NATURAL RESOURCE POTENTIAL

Allanov Qilich Allakulovich – Lecturer at the Department of Geography, Termez State University, Termez, Uzbekistan.

Choriyev Abdurashid Qodirovich – Lecturer at the Department of Geography, Termez State University, Termez, Uzbekistan.

ABSTRACT: The Surkhandarya region plays a crucial role in the socio-economic development due to its geographical location and natural resources. The region is rich in oil, gas, coal, polymetallic ores, and chemical salts, which significantly influence its economic growth. The research explores how the utilization of these natural resources, including the development of new oil, gas, and coal fields, contributes to enhancing the region's economic-geographical positioning. Furthermore, there are substantial opportunities for the development of chemical industries and construction materials industries, which will play a significant role in ensuring the region's social and economic stability. This study highlights the importance of improving the use of these resources to promote sustainable growth in Surkhandarya.

KEY WORDS: Surxandarya region, Natural resources, Oil and gas, Coal, Polymetallic ores, Economic-geographical influence, Chemical fertilizers, Industrial development, Social-economic development

Har qanday mintaqada yuz beradigan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy o'zgarishlar IGO' ga o'z ta'sirini o'tkazadi. Agar bu o'zgarishlar ijobiy jihatlarga ega bo'lsa, u albatta mintaqa geografik o'rnini qulaylashtiradi va omil sifatida ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanishda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. V.V.Pokishevskiy ta'kidlaganidek: «...IGO' davlat yoki mintaqa rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishi yoki uning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin...». Bu holat mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun IGO'ni yaxshilashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Mintaqalar geografik o'rniga ta'sir etadigan omillar haqida tadqiqotning 1.1-qismida batafsil ma'lumot berilgan edi. Chizmada ko'rsatilgan har bir guruh omili mintaqa IGO' yaxshilanishi uchun bir - biriga bog'liq holda ta'sir etishini ko'rish mumkin. Bunday holat ishimizning tadqiqot obyekti bo'lgan Surxondaryo viloyatida ham kuzatiladi. Viloyat geografik o'rnini tahlil etish asosida tabiiy resurslar qishloq tumanlari shakllanishi va ijtimoiy - iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga egaligi aniqlandi.

Turli davrda ushbu omilni tadqiq etgan olimlarning ilmiy xulosalari ham yuqoridagi fikrni tasdiqlaydi. Jumladan, fanga ushbu tushunchani ilk bor kiritgan olim N.N.Baranskiy mineral resurslar yaqinida joylashgan aholi manzilgohlari iqtisodiy geografik o'rni resurs o'zlashtirila boshlangach keskin qulaylashib borishini ta'kidlagan.

Surxondaryo viloyatida yoqilg'i - energetika resurslari, polimetallar, tabiiy tuzlar va qurilish materiallari xom ashyolari mavjud. Viloyat neft va gaz konlari 1950 yillardan boshlab ishga tushirilgan. Amudaryo, Xotinrabot, Xovoag', Kakaydi va Tolli konlaridan neft, Lalmikordan esa neft va gaz qazib olinadi. Bundan tashqari, hozirgi kunda Qorsaqli, Oqtov, Qo'shtor, Jayraxona kabi neft konlarini ishga tushirish mo'ljallanmoqda. «O'zbekneft va gaz» milliy xolding

kompaniyasining geologik tekshiruvlari natijasiga ko'ra bu mintaqada 774 mln. shartli yoqilg'i borligi aniqlangan.

Respublikamizdagi asosiy toshko'mir konlari hisoblangan Sharg'un (Sariosiyo tumanida) va To'da (Boysun tumanida) ko'mir konlarida mustaqilligimizning ilk yillarida 200 ming tonnagacha toshko'mir qazib chiqarilgan edi. Keyingi yillarga kelib bu ko'rsatkich keskin pasayib ketdi. 2020 yilda hukumatimiz tomonidan 2026 yilgacha ko'mir sanoatini rivojlantirish dasturi qabul qilingan va unga binoan respublikamizda toshko'mir qazib chiqarishni 110 ming tonnaga yetkazish rejalashtirilgan.

Hisor tog' etaklarida kembriygacha bo'lgan geologik davrning gneys va slanets yotqiziqlari ustida joylashgan Sharg'un ko'miri yuqori kalloriyali, ammo qatlamlari yupqa bo'lib, o'rtacha qalinligi 2,5 m, ayrim joylarda 12 m.gacha yetadi. Ko'mir qatlamlari baland va qiya yonbag'irlarda joylashganligi sababli ularni o'zlashtirish ancha murakkab. Boysun koni ko'miri yuqori sifatli bo'lib, yura davri yotqiziqlari ustida joylashgan. Ishlab chiqarish sharoitlari Sharg'un koniga nisbatan birmuncha qulay. Hisor tog'larining janubi - sharqiy yonbag'irlarida (Sariosiyo tumani) 1990 yillarning oxirlarida tarkibida qo'rg'oshin, ruh va boshqa qimmatbaho elementlarga boy bo'lgan Xonjiza polimetall koni topilgan. Bu polimetall koni o'z zahirasiga ko'ra dunyodagi eng yirik konlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bu yerda geologik tekshiruvlar natijasida 1,5 mln. tonna ruh, 700 ming tonna qalay, 180 ming tonna mis va 2,3 ming tonna kumush borligi aniqlangan. Hozirda, jahon bozoridagi ushbu metallar bahosidan kelib chiqqan holda mazkur kon zahiralari 4 mlrd. AQSH dollari miqdorida baholanmoqda. 2006 - yil avgust oyidan boshlab «Xonjiza» polimetall konini ishga tushirish Olmaliq tog' kon metallurgiya kombinati ixtiyoriga berildi.

Kondan foydalanish bilan bog'liq barcha ishlar ushbu kombinat tomonidan chet el sarmoyasisiz bajarilishi ko'rsatib o'tildi. 2008-2012 yillar oralig'ida ushbu konni ishga tushirish, 3 - 4 yildan keyin esa kombinat uchun ruh, qo'rg'oshin va mis konsentratlari birlamchi ishlab chiqarish tarmog'ini tashkil etish ishlarini

boshlash rejalashtirilmoqda. Bu kon va ma'danni birlamchi qayta ishlovchi korxonaning ishga tushirilishi Uzun va Sariosiyo tumanlarida aholi bandligining oshishiga, ularning IGO'ni yaxshilashga yordam beradi.

Viloyatning yana bir asosiy mineral resurslaridan biri bu kimyoviy tuzlardir. Surxondaryoda fosforit, kaliy va osh tuzlarining katta zahirasi mavjud. Ushbu qazilma resurslar asosida kimyo sanoatini rivojlantirish uchun imkoniyatlar katta bo'lsada, faqatgina Ko'hitang tog' yonbag'irlarida joylashgan

АДАБИЁТЛАР

1. Allanov Q.A., Mustayev Q.R. O'rta Osiyo tog' muzliklari va uni o'rganishning amaliy ahamiyati//O'zbekistonda geografiya fanining dolzarb masalalari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Termiz, 2020. – 36-39 b.

2. Maxmatraimov Ch.E., Allanov Q.A., Choriyev A.Q. Surxondaryo viloyati iqtisodiy taraqqiyotiga ta'sir etuvchi ta'sir etuvchi ayrim muammolar va uni bartaraf etish masalalari//Yangilanayotgan O'zbekistonda geografiya: fan, ta'lim va innovatsiya. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, 2021. – 137-139 b.

3. Alibekov L.A “O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi” Samarqand 2006

4. Alibekov L.A “Эколого-географические проблем Централний Азии” Samarqand, 2010.

5. Hasanov I.A, G'ulomov P.N “O'zbekiston tabiiy geografiyasi” Toshkent , 2003.

Hasanov I.A , G'ulomov P.N “O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi” Toshkent, 2002

6. Hikmatov F.X, Aytboyev D.P “Gidrologiya asoslari” Toshkent,2003

7. Chub B.E “Iqlim o'zgarishi va uning O'zbekiston Respublikasi tabiiy-resurs potensialiga ta'siri” Toshkent, 2000

8.Rafiqov A “Geoekologik muammolar ” Toshkent, “O'qituvchi”, 1997

9. Allanov Q.A, Abdimo'minov B.O "Global iqlim o'zgarishi, uning oqibatlari va unga moslashish" Termiz, 2018

10. Nizomov A, Nugmanova A, Matnazarov A "O'zbekiston tog' muzliklari" Toshkent, 2016.